

THOMAS HAMMARBERG
Avrupa'da İnsan Hakları

THOMAS HAMMARBERG 47 üye ülkede insan haklarına saygının ve farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalardan sorumlu Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'dir. Geçmişte Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri olan Hammarberg, uluslararası yardım örgütü Save the Children'in İsveç'teki temsilciliğinde ve Uluslararası Olof Palme Merkezi'nde, ayrıca Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Özel Temsilcisi olarak Kamboçya'da görev yapmıştır. 1977'de, Uluslararası Af Örgütü adına Nobel Barış Ödülü'nü almıştır.

Avrupa'da İnsan Hakları'nın Türkçe çevirisi Avrupa Konseyi ile yapılan anlaşma ile yayımlanmıştır. Bu çeviriden İletişim Yayınları sorumludur.

Human rights in Europe: no grounds for complacency

© 2011 Council of Europe

İletişim Yayınları 1689 • Bugünün Kitapları 132

ISBN-13: 978-975-05-0983-4

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

ÇEVİREN Ayşen Ekmekci

EDİTÖR Berna Akkıyal

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Düzensiz göçmenlere yönelik

Fylako Merkezi'nde gözaltında tutulan göçmenler, Evros,

Yunanistan, Aralık 2008 (© Avrupa Konseyi).

(Sandro Weltin, Avrupa Konseyi'nde görevli fotoğrafçı)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Barış Sağlan

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

THOMAS HAMMARBERG

Avrupa'da İnsan Hakları

*Human rights in Europe:
no grounds for complacency*

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi'nin, Avrupa kıtasının neredeyse tamamını kapsayan 47 üye ülkesi bulunmaktadır. Konsey'in amacı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve bireylerin korunmasına yönelik diğer referans metinleri temel alan ortak demokratik ve yasal ilkelerin geliştirilmesidir. 1949'da, İkinci Dünya Savaşı'nın

neticesinde kurulan Konsey, daima uzlaşının simgesi olmuştur.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
Önsöz	11
1 Yabancı Düşmanlığı ve Kimlik	31
Ötekine saygılı olmak.....	32
İslamofobi.....	36
Burka ve mahremiyet.....	40
Ayrımcı denetim ve aramalar (polis kontrolleri).....	44
Nefret suçları.....	47
2 Roman Hakları	53
Avrupa'nın Roman karşıtı baskı tarihi.....	54
Romanların sürekli damgalanması.....	58
Romanlara yapılan ayrımcılığa son vermek.....	61
Romanların siyasette temsilieri.....	69
Tabiiyeti olmayan romanlar.....	73
3 Göç ve Sığınma Politikaları	77
Göçmen hakları.....	78
Göçün suç olarak kabul edilmesi.....	81
Sığınma hakkı.....	85
Sığınmacıların gözaltına alınmaları.....	88

Ailenin yeniden birleştirilmesi.....	92
İnsan ticareti.....	97
Vatansızlık.....	99
Yerinden edilmiş kişiler.....	104
4 Homofobi ve Transfobiye Karşı Koruma.....	109
Yogyakarta ilkeleri.....	110
Homofobi.....	114
Transfobi.....	118
5 Engelli İnsanların Hakları.....	123
Toplumu kapsayıcı hale getirmek.....	124
Ruhsal bozukluğu olan kişilerin hakları.....	128
Zihinsel engelli insanlara karşı ayrımcılık.....	132
6 Toplumsal Cinsiyet Hakları.....	139
Siyasette toplumsal cinsiyet temsili.....	140
Ücret farkı.....	143
Aile içi şiddet.....	146
Tecavüz.....	149
7 Çocuk Hakları.....	155
BM Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	156
Çocukların görüşleri.....	161
Çocuklar ve şiddet.....	165
Çocukların cinsel istismarı.....	168
Elverişsiz bakım kurumlarındaki çocuklar.....	172
Cezaevindeki çocuklar.....	176
Çocuk göçmenler.....	180
Çocuk yoksulluğu.....	183
8 Sosyal ve Ekonomik Haklar.....	187
Yoksulluk ve marjinalleşme.....	188
Küresel ekonomik kriz ve insan hakları.....	191
Eşitlik, ayrımcılık ve yoksulluk.....	195
Konut hakkı.....	198

Yaşlı hakları.....	201
İklim değişikliği: Bir insan hakları meselesi.....	205
9 Polis, Mahkemeler ve Cezaevleri	211
Polis şiddeti.....	212
“Saatli bomba” argümanı.....	216
Ölüm cezasının nihai olarak kaldırılması.....	220
Yozlaşma adalete zarar verir.....	223
Cezaevi koşulları.....	228
Müebbet hapis cezası.....	231
10 İnsan Haklarına Saygılı Olarak Terörle Mücadele Etmek	235
Terörle mücadele yöntemleri ve Avrupa’nın suç ortaklığı.....	236
İstihbaratta gizlilik: Böyle bir mazeret olamaz!.....	241
Terör kara listesi.....	246
Mahremiyet ve verilerin korunması.....	250
11 İfade Özgürlüğü	257
Tanrıya ve kutsal değerlere hakaret (blasfemi) ve nefret söylemi.....	258
Medyadaki çeşitlilik.....	261
Risk altındaki gazeteciler.....	265
Toplantı yapma özgürlüğü.....	268
12 Çıkarılan Dersler	271
Tarihten çıkarılacak dersler.....	272
Andrey Saharov örneği.....	276
Dış politika ve insan hakları.....	281
EK	
Avrupa Konseyi İnsan Hakları Antlaşmaları: Onaylama ve İmzalama Kayıtları	289

KISALTMALAR

ASPA	Amerikan Askerî Personelini Koruma Yasası
CAJ	Adalet Yönetimi Komitesi
CAT	Birleşmiş Milletler İşkence ile Mücadele Komitesi
CEPEJ	Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu
CETS	Avrupa Konseyi Antlaşmaları Serisi
CoE	Avrupa Konseyi
CPT	Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi
CRC	BM Çocuk Hakları Sözleşmesi
EC	Avrupa Komisyonu
ECHR	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ECJ	Avrupa Adalet Divanı
ECRI	İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
ECSR	Avrupa Sosyal Haklar Komitesi
ECHR	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ENOC	Avrupa Çocuklar İçin Ombudsmanlar Ağı
ERRC	Avrupa Roman Hakları Merkezi
ETS	Avrupa Antlaşmaları Serisi
EU	Avrupa Birliği
ETUC	Avrupa Sendikalar Konfederasyonu
FAIR	İslamofobi ve İrkçilikle Mücadele Forumu
FCNM	Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme

FRA	Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı
GRECO	Avrupa Konseyi Yolsuzluđa Karşı Devletler Grubu
GRETA	Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Uzmanlar Topluluđu
HCNM	OSCE Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği
ICC	Uluslararası Ceza Mahkemesi
ICCPR	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
ICHRP	Uluslararası İnsan Hakları Politikası Konseyi
ICJ	Uluslararası Adalet Divanı
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
IDASA	Güney Afrika Demokrasi Enstitüsü
IDP	Ülkesinde yerinden edilmiş kişi
IESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme
IOE	Uluslararası İşverenler Örgütü
IPCC	Devletlerarası İklim Değişikliği Paneli
Kfor	NATO önderliğindeki Kosova Barış Gücü
LGBT	Lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireyler
Luxembourg	
Court	Avrupa Adalet Divanı
NGO	Sivil Toplum Kuruluşları
ODIHR	OSCE Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
OHR	Bosna Hersek Yüksek Temsilcilik Ofisi
OPCAT	İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Opsiyonel Protokolü / İşkenceyi Önleme Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü
OSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
OSI	Açık Toplum Enstitüsü / OSJI Açık Toplum Adalet Giriřimi
Strasbourg	
Mahkemesi	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
PACE	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
UNAIDS	Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNHABITAT	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

Önsöz

Avrupa'da insan haklarına dair siyasi retorik gündelik gerçeklikten farklıdır. Hemen hemen her politikacı özgürlük ve adaletin korunmasından yana olduğunu söyler. İnsan hakları standartları konusunda Avrupa çapında ve uluslararası düzeyde mutabakata varılmıştır; birçok standart iç hukuka entegre olmuştur; ancak bunlar istikrarlı olarak uygulanmamaktadır. Yürütmede bir boşluk vardır.

Elinizdeki kitap işte bu yürütme boşluğuna yönelmeye çalışmaktadır. Bu kitap, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği görevine başladığım 2006 Nisan'ından bu yana yazdığım farklı 'görüşler' ya da makalelerden oluşan bir derlemedir. Avrupa Konseyi'ne üye 47 devletin neredeyse tamamını ziyaret ettim. Her ziyarette insan hakları ihlallerinin mağdurları ve onların aileleri, önde gelen politikacılar, savcılar, hâkimler, ombudsmanlar, dinî liderler, gazeteciler ve sivil toplum temsilcileriyle ve tabii ki cezaevi ve diğer kurumlardaki sakinlerle, polis ve diğerleriyle görüştim. Bu çok sayıdaki ziyarete dayanarak yazılmış olan 'görüşler' benim düşüncelerimi, çıkardığım sonuçları ve tavsiyelerimi yansıtmaktadır.

Gördüklerim ve duyduklarım sabrımı taşırdı. İnsan haklarına saygı duyan bir kültürü geliştirmek ve insan hakları ilkeleri-

ni gerçekliğe dönüştüren kurum ve usulleri yerleştirmek elbette zaman alacaktır. Ancak ilerleme çok yavaş olmaktadır ve birçok kişi haklı olarak hayal kırıklığına uğramıştır.

Gerekli reformları erteleyebilecek koşullar mevcuttur:avaş ya da siyasi çatışma, doğal felaketler ve ekonomik bunalımlar. Kamuoyunun insan haklarını korumayı ve geliştirmeyi hedefleyen reformlara direnç gösterdiği yolundaki bahaneler –ki bunları çok sık duymuşumdur– ise inandırıcı değildir. Genellikle insanlar özgürlük ve adaleti sadece kendileri için değil aynı zamanda başkaları için de isterler. Bu konuda politikacıların bir sorumluluğu vardır; insan haklarının uygulanması geniş ölçüde bir siyasi irade meselesidir.

* * *

Avrupa Konseyi'ne üye bütün devletler ilk defa 1950'de kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Her ne kadar bu anlaşma ve diğer insan hakları standartları devletlerarasında kabul edilmiş olsa da, bunların asıl gücü, yıllar boyunca ve farklılıklar içeren bu kıta çapında isabetli ve gerekli olduklarını açıkça kanıtlamış olmaları gerçeğinde yatar. Bu anlaşmalar hangi niyetle tasarlanmış olurlarsa olsunlar, sonuçta her biri kendine özgü bir yol izlemiştir.

Ülkelerin tümündeki sivil toplum grupları, bireyler ve medya önemli addedilen konularda kriter olarak bu standartlara başvurmaktadır. Bu standartlar birçok bireye umut telkin etmektedir ve örneğin, giderek daha fazla insan Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmaktadır. İnsan haklarını özel kılan ve onlara hiçbir devletin göz ardı edemeyeceği ahlâki gücü veren, işte bu olağanüstü tepkidir. İnsan haklarının bu kabul gören ve ahlâki boyutu çok önemlidir ve korunmalıdır.

Bu nedenle insan haklarının gerçek anlamını gasp etmeye ya da çarpıtmaya yönelik girişimlerin yapılmış olması büyük talihsizliktir. Temel kavramlar ve insan haklarının dili politize olmuş ve siyasi söylemde anlam daralmasına uğramıştır. Bazı hükümetler, insan haklarını diğer devletlere karşı bir propa-

ganda malzemesi olarak kullanarak kendi kusurlarını küçültür ya da örtbas ederler.

Zaman zaman hükümetteki politikacıların –ve bazı medya organlarının– kendi ülkelerindeki kusurlar, üzerinde anlaşılmış insan hakları standartlarının uygulanmasını denetlemek üzere kurulmuş mekanizmalar tarafından ortaya çıkarıldığında, buna şiddetle itiraz ettikleri de olur. Ulusal gurur, gelişmeyi sağlayacak adımları düşünmeye yönelik açıklığı gölgede bırakır.

İkiyüzlülükle mücadele etmeye ve insan haklarını etkili bir şekilde uygulama konusunda daha ciddi olmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da eleştirilere yapıcı bir ruhla karşılık vermeyi ve insan hakları için mümkün olan en yaygın desteği sağlamak üzere bilinçli bir çaba sarf etmeyi gerektirmektedir. Avrupa Konseyi gibi uluslararası organizasyonlara da ağır bir sorumluluk düşmektedir. Konunun politik açıdan son derece hassas olması, istikrarı ve tarafsızlığı daha da önemli hale getirmektedir.

* * *

Dürüst ve somut denetim yapılmadan çok az ilerleme kaydedilebilir. Sivil toplum kuruluşları, tıpkı kitle iletişim araçları gibi, bu konuda kilit bir rol oynarlar. Bugün birçok Avrupa ülkesinde ombudsmanlar ve bağımsız ulusal insan hakları yapıları mevcuttur: Bunlar hakikaten bağımsız oldukları zaman halledilmesi gereken sorunlara ışık tutarlar.

Ihlalleri bildirmek elbette yetersizdir. Denetimle birlikte uygulamaya yönelik önlemlerin de sürdürülmesi gerekir. Hükümetlerin üç tür faaliyette bulunması zorunludur: insan hakları standartlarına bizzat saygılı olmak, insanları kendilerini hedef alan insan hakları ihlallerinden korumak, hakların uygulanması için gerekli adımları atmak. Bunların tümü inisiyatif kullanılarak çaba harcanmasını gerektirir. İnsan haklarını hayatın her alanında var olan bir gerçeklik haline getiren beceriler geliştirilmelidir.

Aslolan sonuçlardır. İnsan hakları konusunda ciddi olan bizlerin, sorunu basite indirgeyen nosyonları reddetmemiz gerek-

tiğine inanmıyorum. Amaç öncelikli olarak ‘iyi’ ve ‘kötü’ devletleri zikretmek ya da bir çeşit sıralama yapmak değildir. Bütün ülkelerde kusurlar ve sorunlar vardır; sorumlular bütün vakalarda bunları halledecek politik iradeyi göstermek zorundadır.

* * *

Bu kitaptaki makaleler on iki bölümde toplanmıştır. “Yabancı Düşmanlığı ve Kimlik” başlıklı ilk bölümde günümüz Avrupası’ndaki hazin ve büyümekte olan bir sorunu tanımladım: ırkçılık, yabancı düşmanlığı, İslamofobi, anti-Semitizm, homofobi, transfobi ve çoğunluk grubu tarafından “farklı” olarak değerlendirilen ötekilere karşı yöneltilen diğer düşmanlıklar. Azınlıklar nefret söyleminin, şiddetin ve sistemli ayrımcılığın hedefi haline getirildiler.

Göçmenlere ve azınlıklara karşı nefreti yücelten aşırı sağ partiler, bugün Avrupa’daki millet meclislerinin çoğunda temsil edilmektedir. Bazı ülkelerde hükümet politikalarını da doğrudan doğruya etkilemektedirler. Merkezdeki yerleşik siyasi partilerin birçoğu, aşırı sağ partiler tarafından ezilmemek için onların retoriğini kullanmaya başlamıştır ki bu da maalesef yabancı düşmanlığını savunan görüşlere bir “meşruiyet” kazandırmıştır. Ortaya çıkan sonuç, sürekli ayrımcılık, fark gözetme, toplumlararası gerginlikler ve bazı durumlarda komşu ülkelerle ihtilaf olmuştur.

Bu eğilimlerin, günümüzün ekonomik krizleriyle birlikte daha da arttığı görülüyor: Yüksek işsizlik seviyeleri genel bir belirsizliğe yol açmıştır. Hükümetlerin “ulusal kimlik” üzerine çeşitli tartışmalar başlatma girişimleri, –bu tartışmalar, sanki amaçları tek bir ortak kimlik tanımlamakmış gibi bir nosyona dayandığı için– başarısız olmuştur. Hükümetlerin esas yapması gereken, günümüzde bütün Avrupa devletlerinin çokkültürlü olduğunu ve farklılığın hoşgörü ve pozitif anlayışla kutlanması ve korunması gerektiği gerçeğini tanımak ve bu gerçeğe dayanmaktır.

* * *